

СЕЋАЊЕ НА АРХИТЕКТУ БОЖИДАРА ПЕТРОВИЋА (1922–2012): ТРАДИЦИЈА И САВРЕМЕНО НА ПРИМЕРУ КУЋА ЗА КОПАОНИК – ОБНОВА НАКОН ПОТРЕСА

REMEMBERING THE ARCHITECT BOŽIDAR PETROVIĆ (1922–2012):
TRADITIONAL AND CONTEMPORARY IN THE CASE STUDY OF HOUSES FOR KOPAONIK -
RECONSTRUCTION AFTER THE EARTHQUAKE

Простор Копаника погодио је 1977. године катастрофалан земљотрес јачине 9 степени Меркалијеве скале. На срећу, није било људских жртава, али је причињена знатна материјална штета. Иако је у великој мери девастирана, традиционална градња у бондрук конструкцији показала се као отпорна на ову врсту пошаста. Лагана дрвена конструкција на каменим темељима, обложена плетером и блатом, заштићена кречом, опстала је упркос видним оштећењима. Поред тога, куће грађене од материјала са лица места мање нарушавају природни амбијент и здравије су за становање јер су природни материјали (дрво, земља, слама, трска и др.) добри топлотни изолатори. То су резултати умећа народних неимара које се заснива на вишевековној традицији, односно искуству (Seoske kuće на Кораонику, 1988).

По налогу Комисије за обнову Копаника Републичког извршног већа СР Србије одређен је архитекта Божидар Петровић за руководиоца радног тима за израду студије и пројекта куће за, од земљотреса, настрадало подручје. Радни тим чиниле су две групе стручњака: тим из Института за архитектуру и урбанизам Србије и тим из Центра за становање при Институту за испитивање материјала Србије. Пројекти ИАУС-а израђени су на основу идејних решења и концепта професора Божидара Петровића (Petrović, 2002).

Грађење конструктивно безбедне куће у трусном подручју представља за сваког неимара истовремено изазов и обавезу. Професор Божидар Петровић припада реду малобројних стручњака (архитеката) који су се афирмисали у разним областима градитељског умећа: као пројектанти, као урбанисти, али и врсни конструктивци – статичари. Из тог разлога је обнова градитељске баштине на Копанику након земљотреса била поверена правој личности, афирмисаној у сваком погледу.

Ове године навршава се сто година од рођења и десет година од како је преминуо архитекта и професор Универзитета у Београду Божидар Петровић (16.07.1922. Дићи, општина Љиг – 28.12.2012. Горњи Милановац), аутор јединственог приступа ревитализацији градитељског наслеђа у руралним пределима Србије (Babić, 2013).

Старије генерације студената Архитектонског факултета у Београду сећају се професора Божидара Петровића као врсног предавача егзактних предмета Механика и отпорност материјала и Теорија система. Оба предмета била су уско повезана са архитектуром. Међутим, то није оно најзначајније по чему ће га памтити шири јавност и већина стручњака. Архитекта Божидар Петровић је један од иницијатора савремене изградње кућа у духу народног градитељства код нас. Данас те куће представљају својеврсне крајпуташе, беоцуге културе у руралном простору Србије, који указују на борбу за очување културног идентитета на српском селу (Jevtić, 2013).

Стамбене потребе становника села професор Божидар Петровић, као човек широке културе и свестраног образовања, познаје у суштини и целости. Он познаје свакодневицу сеоског живота, не само из књига Сретена Вукосављевића, оснивача наше руралне социологије, већ из личног искуства које је проживео током детињства и ране младости док је и сам живео на селу. Током студија архитектуре проучава написе Јована Цвијића и његових сарадника објављене у Српском етнографском зборнику, који су верно описали живот, обичаје и материјалну културу српског народа. Љубав према традицији и народној култури биће стално негована дружењем са професором

Зораном Б. Петровићем (1925–2000), верним пријатељем од студентских дана (генерација А–46) до Зорановог упокојења. У дружењу са њим, Божидар Петровић је откривао финесе народног градитељства које је његов презимењак, као близак сарадник академика Бранислава Којића (1899–1987), изузетно добро познавао и несебично преносио својим колегама. Као резултат тог искреног пријатељства настала је, уз помоћ тадашњег директора Етнографског музеја у Београду Гвоздена Јованића (1926–1996), изложба *Куће архитекте Боже Петровића* (Petrović, 1983). Изложба је први пут претстављена публици у Манаковој кући 1983. године, да би потом гостовала у више градова. Уз узложбу објављена је књига *Старе српске куће као градитељски подстицај* која је доживела 5 издања стално допуњаваних у складу са пројектанском активношћу архитекте Петровића. На изложби и у књизи приказани су пројекти по којима ће познати познат широј јавности. Реч је углавном о артефактима у руралним пределима Србије, кућама за одмор и сеоским домаћинствима, као и о понеким урбаним и сакралним садржајима. Ту су се могли уочити елементи који ће обележити рад професора Божидара Петровића на ову тему. То су утицај традиције и савремени научни и стручни упливи (Petrović, 2000).

Утицај традиције најлакше се уочава споља: на фасади, трему – докату, четвороводном крову са дубоким стрехама, осмишљено обрађеним димњацима, у величини и ритму отвора на зидном платну фасаде, употреби природних материјала (дрво, камен и др, који су најчешће са лица места), скромном и ненаметљивом украшавању елемената од дрвета. Међутим, њен утицај знатно је већи. Он је слојевит, комплексан и зависно од случаја до случаја, јединствен.

Са друге стране, савремено градитељство тежи што једноставнијој, бржој и јефтинијој изградњи стамбених зграда без обзира на њихову локацију (село – град), величину, материјализацију и сл. Зато се граде куће по типским пројектима, по могућности од префабрикованих елемената, од индустријски обрађених материјала, који омогућавају брзу и лаку градњу, по узору на „лего“ елементе.

Божидар Петровић показао се као веома вешт пројектант спајајући искуства прошлости и најновија научна техничко-технолошка сазнања из области архитектуре, грађевинарства и других сродних градитељских области.

Сеоске куће које су биле узор Божидару Петровићу настале су током 19. века када је Србија већ стекла аутономију. То су биле скромне куће од две до три просторије, грађене од камена, дрвета, земље и других природних материјала са лица места. Градили су их најчешће сами корисници уз помоћ и савете старијих и искуснијих мештана и дунђера. Те су куће задовољавале основне потребе корисника да се заштите од атмосферилија, ветра и нежељених посетилаца. Такав начин градње налагала је рационалност, скромност у прохтевима, неразвијеност оруђа за градњу и непознавање других метода градње сем традиционалних.

Архитекта Божидар Петровић успео је да упозна, изучи и обједини карактеристике различитих (културних) образаца градитељског наслеђа и да створи властити модел куће који је својеврсна синтеза култура различитих поднебља и искустава. Под културним обрасцем градитељског наслеђа подразумевамо модел становања у одређеном поднебљу и временском (историјском) тренутку цивилизацијског развоја друштва. Начини становања у 19. и 20. веку битно се разликују, пре свега због техничко-технолошког развоја и друштвених односа (услова) у неком простору, односно пределу.

Примена принципа народних неимара које је архитекта Божидар Петровић прихватио и применио може се веома лепо сагледати на концепту пројекта нове куће за пострададе на Копаонику. Концепт се заснива на реалним жељама и могућностима мештана и природним датостима. Резултат је „кућа која расте“ (Petrović, 2002).

Од традиционалног искуства применио је: вишенаменску собу са кухињском нишом, која осцилира у димензијама од 3 x 2 модула, преко 3,5 x 2 модула до 4 x 2 модула, зависно од величине стамбене јединице. Кућа се греје са једног ложишта које се налази у поменутој соби. Све куће имају четвороводан кров са дубоким стрехама, док трем има већина типова. Куће су грађене најчешће на косим теренима тако да се добије подрум у нивоу терена (реминесценција куће на ћелицу). Све куће, без обзира на величину и начин материјализације, подражавају естетику народног неимарства.

Од савремених искустава применио је: модуларни систем ($M = 1,8$ метара = 3 x 0,60 m), улазни простор као ветробран, савремено опремљену кухињску нишу и купатило са свим потребним кућним инсталацијама, опремом (намештајем) и санитарним уређајима. Куће су грађене од префабрикованих елемената или опекарских блокова, укрупњене вертикалним и хоризонталним армиранобетонским серкљажима. Зидне и подне површине адекватно су обрађене сходно намени (паркет, бродски под, керамичке плочице и др.).

Ембрион пројекта, односно најмања стамбена јединица (тип 1), јесте стан за две особе, (претпоставка је да су станови пројектовани за особе старије животне доби, којих је највише у популацији опустелих брдско-планинских села Србије). Кућа је квадратне основе чија је страница три модула ($3M = 5,4$ m). Главна просторија у кући је вишенаменска соба са кухињском нишом, површине 3 x 2 модула (око 19,5 m²). Остале просторије у кући сачињавају улаз, купатило и остава, свака квадратне основе, по један модул дужине и ширине (око 3,2 m² по просторији) (Petrović, 2002).

Други тип по величини (тип 2) има увећану собу и помоћну просторију за један модул. На тај начин повећан је комфор, а основа добија правоугаони облик 3 x 4 модула. Наредни типови стамбених јединица добијају собе у једном или другом правцу (највећа кућа у оба) тако да најпространија

(тип 9) са пет соба има димензије 6 x 5 модула. Само прва два типа стамбених јединица немају трем, док остали имају неку варијанту угаоног трема (Petrović, 2002). Наиме, иако трем није честа појава у планинским пределима, професор Божа Петровић инсистира на њиховој примени као једном од виталних места окупљања (социјалног живота) на селу.

Овако умрежена искуства прошлости и савремена сазнања предодређена су за успех. О томе говори већи број започетих и изграђених кућа по пројектима архитекте Божидара Петровића у општинама погођеним земљотресом на територији Копаоника (Seoske куће на Копаонику, 1988).

Две максиме професора Божидара Петровића најпрецизније (најречитије) дефинишу његове пројекте. То су: „Избегавати помодарство је принцип једнако вредан као и поштовање традиције” и „Спајање модерног и наслеђеног и њихово претапање у особено је најтеже, али је зато највредније у култури једног народа” (Тошева, 2003). Те две максиме су уједно најкраће објашњење његовог делања (и залагања) на пољу обнове свести о значају аутентичне градитељске баштине за културно наслеђе овог простора.

Из тог разлога су пројекти кућа професора Божидара Петровића за обнову и препород Копаоника у исти мах аутентични, сврсисходни и непретенциозни, једном речју ненаметљиви, а истовремено благородни.

Мр Горан М. Бабић, д.и.а, Руководилац библиотеке старе и ретке књиге Архитектонског факултета Универзитета у Београду

РЕФЕРЕНЦЕ / BIBLIOGRAPHY

- Babić, G. 2013. *Život posvećen očuvanju tradicionalnih vrednosti – Božidar Petrović (1922 – 2012)*. *Izgradnja*, 01/02, 82-83.
- Jevtić, M. 2013. *Snaga graditeljstva, Razgovori sa neimarima*. Beograd: Službeni glasnik.
- Petrović, B. 2000. *Šta i kako sa nasleđem? Glasnik Etnografskog Instituta*, XLIX, 15-18.
- Petrović, B. 2002. *Stare srpske kuće kao graditeljski podsticaj*. 4. izd. Gornji Milanovac: Grafoprint.
- Petrović, Z. 1983. *Izložba „Kuće” arhitekta Bože Petrovića. Glasnik Etnografskog muzeja u Beogradu*, 47.
- Seoske kuće na Koпаoniku: zadovoljenost potreba stanovanja, ponašanje u zemljotresnim uslovima i mogućnosti sanacije*. 1988. Beograd: IAUS
- Toševa, S. 2003. *Božidar Petrović – Kuća kao otisak trajanja*. Gornji Milanovac: Grafoprint.

ТИПОВИ КУЋА ЗА ПОТКОПАОНИЧКА СЕЛА

– растер 180 x 180 –

